

УДК 37.015.31:316.42

Земба Б.А.

ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

У статті проаналізовано процес виховання, який відбувається в певному середовищі по догляду за дитиною, де створюється ряд факторів, що впливають на ефективність цього процесу. Визначено, що успіх процесу соціалізації залежить від педагогів, їх професіоналізму, стилю управління процесом виховання, ідеології та інших складових, які безпосередньо і опосередковано впливають на формування бажаних якостей і внесення певних змін у особистості учня. Дослідженням встановлено, що особистісно-орієнтоване виховання передбачає орієнтацію суб'єктів виховного впливу до умов конкретної ситуації шляхом індивідуалізації стилю власної соціально-педагогічної діяльності.

Ключові слова: виховання, світське і християнське виховання, сталий розвиток суспільства, особистість, соціалізація.

Актуальність проблеми дослідження. Постійний процес трансформації інформаційного суспільства ставить все нові вимоги до рівня знань, умінь і навичок, необхідних для саморозвитку, проектної творчості і, насамперед, самостійності над зміною себе та якості свого життя. За своєю сутністю саме виховання орієнтоване на формування вміння налагоджувати партнерство у пошуках шляху самореалізації своєї особистості в процесі сталого розвитку суспільства, де задовольняються життєві потреби сучасного покоління і зберігається така можливість для майбутніх поколінь. Змістом виховання в цьому процесі є: культурна, екологічна, етнічна і наукова спадщина, заявлені авторитети, сформований суспільний добробут.

Сталий розвиток суспільства неможливий без відповідної системи освіти, здатної повною мірою передавати від одного покоління до іншого знання, досвід проектно-творчої діяльності, норми і цінності, властиві народу, досвід духовного життя. Таке утворення можливо тільки з урахуванням тісної взаємодії світських та християнських традицій. Вважається, що така освіта є природовідповідним і науковим простором, який дозволяє дітям усіх національностей і конфесій увійти в світову культуру.

Актуальність нашого дослідження полягає в процесах, що відбуваються у польському соціальному просторі, де гостро стоїть проблема соціальної адаптації незахищених та мало захищених верств населення, особливо дітей та молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема виховання підрастаючого покоління знаходиться в самому центрі різних соціальних взаємодій, що відображено в наукових публікаціях С. Головінської, Я. Жиманського, Д. Лалака, К. Маржек-Хольки, А. Мاسяж, Є. Маринович-Хетки, Т. Пільха та ін. У сучасних дослідженнях знаходять відображення такі аспекти зазначеної проблеми: виховне середовище сім'ї як психолого-педагогічний компонент, що забезпечує процес формування соціально здорової, фізично розвиненої і психоемоційно благополучної особистості (Б. Войцехівська-Шарлак, Р. Врожинський, С. Годлевський, Б. Жередрецька, З. Забровський, А. Келм, С. Ковальський, Х. Пелка, М. Плопа, П. Форма та ін.); навчально-освітнє середовище як психологічний компонент соціального розвитку особистості (Б. Ельконін, Р. Костюк, Х. Мужинський, Д. Розинський, В. Фрумін та ін.) і соціально-педагогічний феномен (О. Веряєв, Є. Гінецинський, М. Вінярський, Н. Бастун, Є. Яковская та ін.).

Дослідження спиралося на результати наукових пошуків з проблеми цілеспрямованого формування і гуманізації шкільного середовища як умови і чинника впливу на ефективність виховання підрастаючого покоління (К. Конашевський, С. Кучковський, В. Оконь, В. Помикало та ін), а також педагогічної взаємодії (Ш. Амонашвілі, І. Зязюн та ін) і навчальної взаємодії дитини з об'єктами соціально-виховного середовища (І. Бех, Я. Кодлюк, Я. Морбицер, С. Пишун, В. Слободчиков, А. Станковський, С. Цюлюпа та ін.).

Мета статті – дослідити особливості виховання дітей та молоді в умовах сталого розвитку суспільства.

Виклад матеріалу. Виховання, на думку К. Конашевського, це діяльність, в якій одна людина намагається змінити іншу [6, с. 5]. В свою чергу, В. Оконь виховання визначає як "свідомо організовану суспільну діяльність, метою якої є цілеспрямовані зміни в особистості людини. Ці зміни охоплюють і пізнавально-інструментальну сторону, яка пов'язана з пізнанням дійсності та вмінням впливати на неї, та аксіологічну – полягає у формуванні відношення людини до світу та інших, їх переконань та принципів, системи цінностей та цілей життя" [8, с. 347-348]. Вказані визначення логічно доповнює В. Помикало, який зазначає: "виховання – це вплив сукупності специфічних педагогічних стимулів і загальносуспільного, групового, індивідуального, професійного і непрофесійного досвіду, який призводить до відносно стійких наслідків у розвитку людського індивіда у його фізичній, розумовій, соціальній, культурній та духовній сферах" [9, с. 918].

У сучасних умовах спрямованості освітніх та соціально-виховних систем на особистісний розвиток підростаючого покоління результати виховання формуються під впливом: 1) свідомої та цілеспрямованої діяльності відповідальних за виховання осіб та інституцій (батьків, вчителів, родини, школи, суспільно-політичних та культурних організацій); 2) системи паралельного виховання, і особливо відповідно організованої діяльності засобів масового впливу; 3) результатів індивіда щодо формування власної особистості.

Враховуючи величезне значення власної діяльності вихованця в процесі формування його особистості, під поняттям виховання слід було б розуміти розумову, соціальну, виробничу (роботу), проектно-творчу та оздоровчу діяльність.

Більшість дослідників дотримуються погляду, згідно з яким всі соціальні процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, характеризуються певними ознаками: а) тотальний характер, де процеси модифікації і трансформації торкнулися всіх сфер суспільства; б) посилення соціальної гетерогенності, яка часто призводить до розвитку тенденцій дестабілізації соціального цілого і неузгодженості цих змін; в) нерівномірність перебігу змін у різних регіонах. Все це призводить до зростання маргіналізації серед підростаючого покоління в умовах високої соціокультурної стійкості, яка в майбутньому визначить розвиток трансформаційних процесів.

Тому, виховання – це своєрідна "підготовка до життя" та набуття здатності адаптуватись до суспільного життя та його культури. Предметом виховного процесу є молоде покоління, яке, в більшості випадків, є недостатньо зрілим для отримання роботи та участі в культурі. Світ, який постійно змінюється, ставить усе нові вимоги, зокрема щодо підвищення рівня знань, саморозвитку, творчості і, насамперед, самостійної роботи над зміною своєї особистості прагненням до ідеалу.

Як видно з вищевказаного, термін "виховання" охоплює і дітей, і дорослих. В сучасному світі змінюються і діти, і дорослі, а вихованці та вихователі разом повинні вчитися "як жити", шукати сенс життя, один від одного отримувати енергію пізнання. Вони повинні вчитися любити світ і робити все, щоб прагнути до цінностей гуманності.

Виховання, як стверджує С. Кучковський, "зводиться до розумного й самостійного вибору поведінки вихованцями, яка могла б, з одного боку, принести їм особисте задоволення, а з іншого – не суперечити інтересам суспільства. Іншою ціллю виховання є вироблення у дітей почуття відповідальності за власні вчинки. Слід також навчити дітей здобувати знання, потрібні для вирішення різноманітних життєвих проблем. Вихованці повинні здобути вміння розв'язувати конфліктів без застосування фізичного чи психічного насилля" [7, с. 30].

Роджерс, окрім згаданих вище виховних цілей, виділяє ще наступні: "заохочення різних форм самостійного вирішення проблем; навчання швидкому пристосуванню до нових труднощів і ситуацій; розвиток принципів співробітництва; поважання гідності людей, які мислять інакше; повага до фактів, які неможливо зрозуміти з раціональної точки зору; заохочення зразкової поведінки в суспільній сфері та в галузі власної творчості; формування емоційної зрілості і навчання розумінню власної відмінності, власної гідності і сприйняття себе та своїх відчуттів" [7, с. 31].

Виховання можна аналізувати зі світської чи релігійної точки зору. Якщо світський компонент визначає традицію як систему форм і стереотипів суспільної поведінки, то церковний компонент християнської традиції включає форми і зміст християнського виховання особистості. Щодо духовно-морального становлення особистості, християнська традиція є формою і змістом християнського виховання [1, с. 113-114]. Величезною цінністю виховного та соціально-педагогічного впливу на підростаюче покоління християнськими традиціями є особистісно-орієнтований підхід до вдосконалення людського буття.

Філософське тлумачення християнської традиції відкриває для людини його власну особистісну глибину, бездонність особистісного буття. Щодо християнського світорозуміння особистість не розвивається – вона збувається. Особистість за християнським світоглядом – це буття людини з Богом [2]. Таке розуміння християнської традиції пропонує Церква для повноцінного розкриття творчого потенціалу підростаючого покоління в будь-яких складних життєвих обставинах: адаптувати до об'єктивних суспільних змін, вчити розуміти події, виявляти їх зміст і усувати їх негативний вплив.

При цьому виховний та соціалізуючий вплив Церкви відбувається як ззовні – розвиток здатності до наслідування культурних зразків, що дозволяють дітям та молоді досягти і приймати норми і цінності суспільства, так і зсередини – створення процесу духовно-морального становлення підростаючої особистості. Відзначимо, що обидва напрями мають цілепокладанням створити не просто духовно розвинену особистість, яка приймає норми і цінності суспільства, а особистість самоактуалізовану і корисну для сталого розвитку суспільства.

Велику роль в ефективності виховання дітей та молоді грає консолідація всіх членів родини. Сім'я, з точки зору християнської традиції, є спадкоємицею і берегинею духовно-моральних традицій, виховує дітей своїм укладом життя. З духовної точки зору, сім'я покликана передавати духовно-релігійну, національну, етнічну традицію від одного покоління до іншого. Однак, сучасна сім'я, в більшості випадків, відрізняється пасивністю до дотримання (або повним відторгненням) культурно-мистецької традиції християнства, отже, має не духовні взаємини, а психологічні. Такий тип стосунків у сім'ї сприяє формуванню егоїзму і байдужості у всіх її представників і є визначальним чинником духовної деградації родини в сучасному суспільстві.

"Якщо в шлюбі відбулося тільки зовнішнє з'єднання, а не подолання кожного з двох своєї самоті та гордині, то це позначиться і на дитині, спричинить неминуче її відчуження від батьків. Неможливо насильно утримати, переконати, змусити дитину бути такою, як цього хочуть батько або мати. Тому для

виховання дітей, найважливіше, щоб вони бачили своїх батьків, які живуть істинним духовним життям і освяченими любов'ю" [4, с. 291].

Так, ігумен Георгій (Шестун), досліджуючи проблеми сімейного виховання, зазначає: "Людський індивідуалізм, себелюбство створюють у шлюбі особливі труднощі. Подолати їх можливо лише зусиллями обох членів подружжя. Обидва повинні щодня творити шлюб, борючись з повсякденними пристрастями, що руйнують його духовну основу. ...Сім'я, що живе церковним життям, зміцнює духовність всього роду, наповнює життєдайною енергією і дає духовні сили для народження і виховання не одного чи двох, як свідчить практика сучасного життя, а багатьох дітей" [5]. Тобто, виховання підростаючого покоління повинне відбуватись у родині, яка є природним середовищем внутрішньої свободи особистості.

Соціально-педагогічний і виховний вплив Церкви можна побачити і в шкільному освітньому середовищі. "Визначальне значення має не формальне підпорядкування школи церковним статутом, а внутрішній, духовний вплив Церкви на школу. Зміст церковної школи в тому, що вона внутрішньо повинна бути пронизана духом віри. Вважаємо, що система церковної освіти та система державної (світської) школи не можуть бути абсолютно різними, оскільки вони поєднані в одній культурі і повинні орієнтуватися на єдині ціннісні доміанти" [1, с. 119].

Освоєння традиції в різних формах освіти передбачає три складові: знання традиції, досвід їхнього освоєння і побудова особистого буття на основі цього досвіду. Освоїти традицію – означає придбати мистецтво співставляти власне життя з духовними, ціннісними орієнтирами, тобто увійти в традицію, стати її носієм, пізнати дівість смислів і ціннісних традицій; практично застосувати їх енергію і творчу сутність [5]. Тобто, крім досвіду засвоєння традиційних знань, умінь і навичок, освітній процес повинен містити й інші змістовні елементи: досвід професійної діяльності; досвід проектно-творчої діяльності; досвід засвоєння цінностей і смислів етнічних традицій; досвід міжособистісного спілкування на основі цінностей і смислів етнічних традицій; досвід моральної та духовної життя у формах етнічних традицій. Якщо школа не забезпечує цього, вона не виконує завдання освоєння традицій. Слід, однак, розуміти, що без відповідного виховання в сім'ї і Церкві, школа не здатна здійснити це завдання.

Для цього необхідна відповідна виховна робота в освітніх закладах, яка полягає в подоланні шкільних і сімейних репресій, обструкції з боку однолітків, корекції їх спілкування і поведінки, яка формує взаємовідносини підростаючого покоління з оточуючими.

Корекція поведінки передбачає створення умов для адаптації дітей до життя в соціумі, подолання або ослаблення їх недоліків і дефектів розвитку у спеціально створених для цього умовах. Для того щоб більш цілісно і всебічно підійти до вивчення особистості дитини, простежити динаміку її соціального розвитку розробляється спеціальна програма, яка складається з наступних розділів:

1. Соціальні та біологічні умови поведінки (соціальний профіль; лист обстеження дитини).
2. Вивчення форм поведінки (індивідуальні: тести, лабораторний експеримент, лист обстеження дитини; колективні – програма вивчення колективу, лист обстеження дитини).
3. Вивчення особистості в цілому (лист обстеження дитини, спостереження, природний експеримент).
4. Шкільна успішність (тести шкільної успішності, аналіз трудової та творчої продукції дитини).
5. План медико-педагогічної корекції на основі програми вивчення дитини (соціально-економічних умов; біологічних умов; окремих форм поведінки, як індивідуальних, так і колективних; особистості в цілому; шкільної успішності та соціальної придатності).

Досліджуючи різні способи виховного впливу на підростаюче покоління, ми відзначили найбільш часте використання наступних методів:

- метод соціально-педагогічного впливу через працю,
- метод соціально-педагогічного впливу шляхом раціональної організації колективу,
- соціально-педагогічна робота з батьками.

Зазначимо, що використання зазначених методів актуально і в діяльності гмінних комісій Республіки Польща.

У процесі виховної роботи гмінними комісіями необхідними є:

- співпраця з консультативними установами по попередженню соціальної дезадаптації підростаючого покоління;
- співпраця з неурядовими організаціями, які займаються виховною роботою з дітьми і молоддю;
- навчання фахівців соціальної сфери для виховання та соціального розвитку підростаючого покоління;
- зміцнення компетенцій фахівців соціальної сфери.

Деякі найважливіші завдання виховання підростаючого покоління в умовах сталого розвитку суспільства, реалізуються місцевими адміністраціями воєводства: 1) розробка і впровадження цільових програм, які служать реалізації завдань соціальної підтримки підростаючого покоління та їх фінансування; 2) діагностування потреб і ресурсів у співпраці з гмінами і повітами, вироблення стратегії розвитку виховання підростаючого покоління; 3) вирівнювання рівня життя мешканців воєводства (з причини бідності, міграції, інвалідності тощо); 4) просування нових рішень у сфері соціальної політики, в тому числі і соціальної допомоги дітям та молоді; 5) розпорядження, у вигляді договорів, для громадських організацій, костелу і церков, релігійних об'єднань, фондів, товариств, працедавців, фізичних та юридичних осіб, щодо завдань у сфері виховання підростаючого покоління та їх фінансової підтримки [10].

Висновки. Враховуючи специфіку виховної діяльності з підростаючим поколінням, яка полягає в операціоналізації процесу надання соціальних послуг та соціально-педагогічної допомоги, практична реалізація вихованих впливів на підростаюче покоління можливе лише за умов наявності (розробки)

відповідних методичних матеріалів, в тому числі соціально-педагогічної програми, в рамках якої вирішується соціальне завдання.

Отже, необхідність спеціально розробленої програми соціально-педагогічних дій, які містять визначені засоби і способи задоволення соціально-гарантованих та особистісних запитів підростаючого покоління, обумовлена, з одного боку, розумінням виховної діяльності як технологічного процесу, з іншого – спрямованістю виховної діяльності на інноваційність з метою сталого розвитку і управління, де суб'єкти виховного впливу здатні адаптуватись до умов конкретної ситуації шляхом індивідуалізації стилю власної соціально-педагогічної діяльності.

Використані джерела

1. Захарченко М.В. Проблемы воспитания в книге Игумена георгия (Шестуна) "Православная педагогика" / М. В. Захарченко // Вестник ПСТГУ IV: Педагогика. Психология. – 2009. – Вып. 1 (12). – С. 111–125.
2. Святое Евангелие с толкованием / под ред. блаженного Феофилакта, Архиепископа Болгарского ; [по благословению Патриарха Московского и всея Руси Алексия II]. – Москва : Новая книга ; Ковчег, 2000. – 608 с.
3. Тхоржевська Т.Д. Православне виховання в теорії педагогіки України: монографія / Т.Д. Тхоржевська. – Київ, 2008 – 398 с.
4. Настольная книга священнослужителя. У 8 т. / [по благословию Святейшего Патриарха Московского и всея Руси ПИМЕНА]. – М., 1983. – Т. 4. – 824 с.
5. Иеромонах Георгий (Шестун). Православные традиции духовно-нравственного становления человека (историко-теоретический аспект) [Электронный ресурс] / Шестун Евгений Владимирович. – Режим доступа: <http://profi-rus.narod.ru/semya/georgij-shestun-pravoslavnye-traditsii-dukhovno-nravstvennogo-stanovlenija.htm>
6. Konarzewski K. Podstawy teorii oddziaływań wychowawczych / K. Konarzewski. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982. – S. 5.
7. Kuczowski S. Strategie wychowawcze / S. Kuczowski. – Kraków : WAM, 1985. – S. 30-35.
8. Okoń W. Słownik pedagogiczny / W. Okoń. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984. – S. 347-352.
9. Encyklopedia pedagogiczna / pod red. Wojciech Pomykało. – Warszawa : Fundacja Innowacja, 1993. – VIII – 1016 s.
10. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593).

Zieba B.

THE EDUCATION OF THE YOUNGER GENERATION IN TERMS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SOCIETY

In the article much attention is paid to issues of appropriate education. Appropriate upbringing means the proper human socialization. Some factors may interfere the upbringing process. These factors can cause adverse changes in human behavior. Improper behavior affects the relationships with family and community. Investigated that the governments and society may have a role in child-rearing as well. In many cases, orphaned or abandoned children receive parental care from non-parent blood relations. Others may be adopted, raised in foster care, or placed in an orphanage. Parenting skills vary, and a parent with good parenting skills may be referred to as a good parent. Focused on the fact socialization of the child is done by the parents and all who are in contact with the child. Socialization is carried out by various methods of upbringing as observation, imitation, punishments and rewards, and more. A child who observes the people important to him – imitates their habits. Respect for the rights of the child and the assignment of responsibilities – is necessary. This is essential because it introduces the child to the world of precepts, prohibitions, privileges and rights.

The article clarified – parenting takes a lot of skill and patience and is constant work and growth. Research shows that children benefit most when their parents: communicate honestly about events or discussions that have happened, and when parents explain clearly to children what happened and how they were involved if they were; stay consistent, as children need structure: parents who have regular routines benefits children incredibly; utilize resources available to them, reaching out into the community; take more interest in their child's educational needs and early development; and keep open communication and staying educated on what their child is learning and doing and how it is affecting them. Parenting skills are often assumed to be self-evident or naturally present in parents. The conclusion about violations of children's rights and the lack of responsibility of the child – may distort his morale and social attitudes. This implies a great need to educate parents in this regard.

Key words: education, secular and Christian education, sustainable development of society, personality, socialization.

Стаття надійшла до редакції 31.10.2016 р.